

УДК 37:291.6.(477) "1850/1900"

Вознюк О. В.

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАД РЕЛІГІЙНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розкривається започаткування та умови діяльності протестантської просвіти. Аналізуються громадські ініціативи релігійних громад, зокрема, протестантських, спрямованих на виховання морально-духовних якостей, сприяння поширенню національної світської та духовної культури.

Ключові слова: навчальні заклади, громадська діяльність, протестантські громади, суспільний рух, педагогічна громадськість, освітньо-виховні ініціативи.

Формування громадянського суспільства, його консолідації неможливе без участі різних товариств, приватних осіб, духовних відомств у цьому процесі. Демократичні перетворення у сучасному українському суспільстві, орієнтація на європейські загальнолюдські цінності актуалізують питання щодо участі громад релігійних меншин у суспільному, громадсько-педагогічному, духовно-культурному житті країни. Складовим компонентом розвитку українського суспільства є протестантські громади. Активізація та реагування їх на сучасні політичні, економічні, культурні, освітні і соціальні виклики громадянського суспільства є показником оновлення, сприйняття й усвідомлення себе частиною розбудови демократичної європейсько-орієнтованої держави. А тому заслуговує на увагу детальніший розгляд та аналіз особливостей освітньо-виховної та громадсько-культурної діяльності протестантських громад в історичному аспекті [2, с. 21].

Дослідженню культурно-просвітницьких аспектів діяльності окремих протестантських конфесій присвячені праці вчених Ю. Решетнікова, С. Саннікова, І. Опрі та ін. У наукових розвідках дослідників В. Любащенко, Р. Сітарчука, П. Кравченка, П. Яроцького та ін. знайшов відображення історичний аспект суспільно-педагогічної активності протестантських громад. Зокрема, вчені розглядали діяльність протестантських шкіл, як осередків не тільки освіти, а й ідей національного Відродження та Реформації. У дослідженнях М. Заковича, Ю. Решетнікова, С. Саннікова та ін. здійснюється аналіз релігійної освіти в Україні та її вплив на суспільно-культурний процес. До протестантизму в Україні, як окремої європейської цивілізаційної культури, що стала суттєвим складником суспільно-духовної, зверталися М. Драгоманов, М. Грушевський, М. Черенков та ін.

Мета статті полягає у спробі дослідити ініціативну освітньо-виховну діяльність протестантських громад в Україні другої половини ХІХ-початку ХХ ст. в контексті суспільного руху.

У середині ХІХ ст. освіта, як важливий напрям особистісного розвитку, значною мірою залежала від консолідації суспільства, спрямованості на пошук додаткових можливостей поширення знань. Освітня громадськість в Україні була призвичаєна до діяльності у складних умовах репресій, соціальної і національної неувagi аж до ігнорування. Українські достойники громадсько-педагогічної думки і діяльності співвідносили запровадження знань серед народу з громадянським покликанням, з ідеєю обстоювання соціальної справедливості, гуманізму [1, с. 46].

Освітньо-виховні ініціативи здійснювались і розширювались зусиллями інтелігенції, науковців, прогресивної громадськості, товариств, приватних осіб, духовних інституцій. За освіту і навчання простого народу виступили представники суспільно-політичних, суспільно-педагогічних, релігійних напрямків. Проявляли ініціативність у напрямі просвітницької роботи серед населення і протестантські громади. Їх досвід освіти та

започаткування шкіл розповсюдився в Україні за рахунок збільшення поселенських колоній на значній території (менонітів, лютеран, реформаторів – Київська, Херсонська, Катеринославська, Волинська, Харківська, Таврійська губернії). Провідне значення у протестантській педагогіці мало відображення національного характеру шкіл та освіти кожного народу. Тому просвітницька діяльність лютеран і реформаторів (до XIX ст. – кальвіністи) не була обмеженою по відношенню до українців та інших етнічних груп [4, с. 45].

Серед шляхів сприяння освіти і виховання населення протестанти обирали недільні школи, зокрема аудиторію поширення грамоти серед дорослого населення, виховні заходи громадянського спрямування для дітей, заходи морально-педагогічного впливу на сім'ю. Історичні, літературознавчі, фольклорні, економічні, правові знання, які стосувались українського населення, ставали доробком змісту неформальної освіти різних вікових груп. Певна частина громадськості релігійних меншин України соціально і морально була готова до розповсюдження знань серед народу, оскільки її представники володіли професійними чи загальними знаннями і розуміли потреби суспільства в освітніх послугах.

Відкритість протестантських шкіл для дітей різних віросповідань та національностей сприяло загальному позаінституційному поширенню знань серед молоді. Окремі заклади користувалися значним авторитетом. У школі, відкритій у 1827 році при євангелічно-лютеранській громаді Харкова у будинку голови церковної ради Василя Гільдебрандта, навчалися діти православного віросповідання. Слід зауважити, що у цій школі, як і в усіх протестантських закладах, дотримувалися принципу сумісного навчання дітей обох статей. За обсягом викладання наук школа відповідала повітовому училищу. Наприкінці 40-х років XIX ст. ця школа користувалася великим авторитетом. У 1846 році у м. Сімферополі Херсонської губернії також була відкрита школа при євангелічно-лютеранській громаді і до 1861 року там могли навчатися діти різних національностей. З 1856 року на хуторі Миколаївському Ананіївського повіту (Херсонська губернія), що був визнаним регіоном поширення євангельської віри, почала діяти школа. Її організував відпускний солдат Лев Попов з власної ініціативи при своїй громаді. У переважній більшості питанням повноцінного функціонування шкіл при громадах переймалися і самі члени цих громад, оскільки батьки були зацікавлені у тому, щоб діти здобували не тільки освіту, а й були виховані у традиціях духовно-моральних цінностей [10, с. 113].

Просвітницька діяльність протестантських громад, які співвідносили себе зі складовою частиною суспільного процесу, намагалась слідувати загальним освітнім ініціативам української інтелігенції. На початку XX ст. протестантські лідери, зокрема М. Яценко, Д. Тимошенко, І. Кириченко, висували ініціативи створення молодіжних гуртків, дитячих недільних шкіл, курсів для дорослих, які мали на меті поширювати загальноосвітні знання. Наприклад, діяльність київської української громади, заснована у 1907 році, була спрямована, головним чином, на поєднання загальної освіченості з морально-духовними вихованням. Поширення просвітницької діяльності євангельського руху відбувалось і в Чигиринському та Черкаському повітах Київської губернії. У с. Топилівці та с. Суганівці з 1890 р. існували організовані громади, в яких, серед іншого, проводились навчання грамоті [7, с. 101].

Формуванню самосвідомості народу об'єктивно сприяло використання представниками українського населення рідної мови у процесі релігійної обрядовості. На сторінках газети "Рада" (позапартійне українське видання, виходила в Києві у 1906-1914 рр.) у 1911 році зазначалось, що "штунди, релігійні секти і католицтво через те мають успіх серед української людності, що навчання в них проводиться на рідній, всім зрозумілій мові" [9, с. 36]. Певна річ, це ознака того, що народ найперше шукав освіти, спілкування та духовності рідною мовою. Громадсько-педагогічна діяльність протестантів віддзеркалювала допомогою реалізацію цих пошуків.

У 70-х роках ХІХ ст. відбуваються значні перетворення у суспільно-політичному та громадсько-культурному житті українців. Розвиток педагогічної преси, розвиток преси протестантських громад, формування національної школи, розвиток жіночої освіти дозволили включитись в освітньо-виховний процес протестантським громадам. Протестантська школа у Харкові, яку Постановою Міністерства народної освіти у 1861 році обмежувалась у діяльності, з 1865 року (після скасування заборони) знову розширила контингент учнів. Пізніше набула характеру училища 2-го розряду.

У Києві протестантська освіта і виховання поширювалось зусиллями громади лютеранських поселенців. У 1852 році лютеранська громада відкрила школу завдяки авторитетним науковим діячам. Головним сподвижником цього руху був відомий аптекар Георг-Фрідріх Бунге. Микола Християнович Бунге (1823-1895) став фінансистом, засновником київських комерційних банків, професор університету Св. Володимира (тричі обраний ректором), перший російський прем'єр-міністр.

З другої половини ХІХ ст., у зв'язку з дозволом уряду іноземцям купувати землю у приватну власність та призначенням додаткових пільг, більш масово розпочалось колонізація на Волині. Збільшилась кількість протестантських шкіл при громадах, станом на 1892 рік їх було уже 337. У закладах діти отримували восьмирічну початкову освіту. Кожна школа мала від двох до чотирьох викладачів – пасторів та “особих” світських наставників. Нерідко керування установою припадало на долю місцевого пастора. Навчання тривало п'ять днів – з понеділка по п'ятницю; вивчалися латинська та німецька мови, письмо, рахунок; проводилися уроки музики, співів; учні отримували знання з географії та історії, також обов'язковим було вивчення мови. Приділялась увага як індивідуальній навчальній роботі, так і фізичному вихованню [8, с. 69].

У педагогічній та громадській діяльності протестанти велике значення надавали творчій роботі з дітьми та молоддю. Для цього влаштовувалися спеціальні дитячі зібрання, організовувалися недільні школи та юнацькі гуртки. Функціонування бібліотек, оркестрів (струнних і духових), хорів, гуртків рукоділля та художньої творчості при громадах також позитивно впливали на навколишніх. У 30-х роках ХХ ст. при релігійній протестантській громаді у Дніпропетровську існував гурток для дітей та молоді, який включав у себе сім секцій різного плану. Позитивним, серед іншого, було те, що дитина у процесі певної діяльності мала можливість розкривати та розвивати творчі здібності, вміння спілкування, лідерські чи організаторські якості. У процесі різноманітної діяльності відбувалась самореалізація, самоствердження особистості, а також засвоєння правил міжособистісних відносин. Пріоритетом серед молоді користувались літературні та хорові секції при протестантських громадах. Хор під керівництвом Петра Цимбала вивчав ноти за італійською системою, мав у своєму репертуарі українські народні твори, мелодекламації, невеличкі п'єси, з якими відвідував навколишні села. Двічі на тиждень організовувалися літературно-художні гуртки, де звучали хорові співи, декламації, художнє читання, діалоги, музика. Такі заходи сприяли національно-духовному збагаченню особистості, а тому були популярними серед молоді. Про авторитетність діяльності гуртків свідчить уже згадуваний нами політичний пропагандист Вельмін: “хоча гурток був у великому культурному центрі – Дніпропетровську, – де є десятки чудових бібліотек та клубів, однак постановка художньо-музичної роботи протестантів цікавила молодь. А що вже говорити про глухі містечка та села, де протестантські оркестри та хор – єдині!” [3, с. 63].

Творчий ансамбль музикантів та хористів, організований протестантами у с. Грицівка на Полтавщині, користувався популярністю серед навколишніх сіл. Учасники колективу проводили концерти, виконуючи класичні та духовні твори, декламуючи вірші. Їх діяльність згуртовувала навколо себе молодь. Досить помітною була діяльність громад щодо виховання молоді у селах Струньків та Дяківці Гайсинського повіту Подільської губернії [10, с. 117].

У питанні роботи з молоддю і дітьми надавалась велике значення формуванню морально-духовних якостей, як основоположних у розвитку людської особистості. Адже моральність, духовність так чи інакше передбачає вихід за межі егоїстичних інтересів, особистої користі і зосередженість на формуванні загальнокорисних якостей.

На початку ХХ ст. у Києві активно діяли декілька фельдшерниць-проповідниць. Поряд з наданням медичної допомоги вони спілкувалися щодо релігійних питань, а також на власному прикладі демонстрували принципи милосердя, піклування про ближнього, турботливе ставлення до оточуючих, що є складовою загально людських моральних цінностей. Протестантами також влаштовувалися дешеві, або навіть безкоштовні їдальні, швейні майстерні для бідних жінок тощо. У своїй діяльності протестанти використовували навіть технічні відкриття, різноманітні винаходи. Вони, наприклад, поширювали грамофонні плівки з релігійними піснями [10, с. 145]. Ці факти дають можливість робити висновки, що протестанти активно цікавилися життям суспільства, були досить обізнаними у нових економічних і технічних можливостях, а також вкладали кошти у просвітницьку та благодійну діяльність.

Проаналізувавши громадсько-освітні ініціативи громад релігійних меншин в Україні періоду другої половини ХІХ – початку ХХ ст., можна зробити висновок, що їх діяльність спрямовувалась в декількох аспектах. За прикладом української інтелігенції релігійні громади активно включалися у справу поширення освіти серед народу. Виразалась їх діяльність в організації освітніх курсів з різних напрямів, роботи бібліотек, використанні періодичних видань для популяризації рідної мови та національної культури. Приділялась увага вихованню дітей та молоді, зокрема через функціонування музичних, хорових, творчих гуртків.

Використана література:

1. *Вовк Л. П.* Історія освіти і педагогіки у загальній, методологічній і професійній культурі майбутнього вчителя : посібник-коментар із пропедевтики вивчення історії педагогіки / Л. П. Вовк. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 332 с.
2. *Вовк Л. П.* Громадсько-педагогічне сподвижництво в Україні (етапи і особливості) / Л. П. Вовк. – К. : Пошуково-видавниче агентство, Видавничий центр “Просвіта”, 1998. – 179 с.
3. *Вельмін В.* Сектанти та молодь / В. Вельмін. – Держ. Вид-во України, 1930. – 120 с.
4. *Грушевський М. С.* З історії релігійної думки на Україні / М.С. Грушевський. – К. : Освіта, 1992. – 192 с.
5. *Драгоманов М.* Про брацтво хрестителів або баптистів на Україні / М. Драгоманов. – Коломия, 1893. – 160 с.
6. *Закович М.* Про духовність і освіту / М. Закович // Людина і світ. – 2001. – Вересень. – С. 42-44.
7. *Кравченко П. А.* Протестантські об'єднання в Україні у контексті соціальної політики більшовиків (20-30 роки ХХ століття) / П. А. Кравченко, Р. А. Сігарчук. – Полтава : АСМІ, 2005. – 112 с.
8. *Любащенко В.* Українська Лютеранська Церква / В. Любащенко // Релігійна панорама. – 2003. – № 2. – С. 66-78.
9. *Опря І.* З історії адвентизму на Правобережній Україні / Ігор Опря // Людина і світ. – 2000. – № 10. – С. 34-36.
10. *Решетніков Ю.* Огляд історії Євангельсько-баптистського братства в Україні / Ю. Решетніков, С. Санніков. – Одеса : Богомисліє, 2000. – 230 с.
11. *Яроцький П.* Протестантизм в Україні: динаміка змін / П. Яроцький // Людина і світ – 2004. – № 7. – С. 3-10.

References:

1. *Vovk L. P.* Istorya osvity` i pedagogiky` u zagal`nij, metodologichnij i profesijnij kul`turi majbutn`ogo vchy`telya : posibny`k-komentar iz propedevty`ky` vy`vchennya istoriyi pedagogiky` / L. P. Vovk. – K. : Vy`d-vo NPU imeni M. P. Dragomanova, 2012. – 332 s.
2. *Vovk L. P.* Gromads`ko-pedagogichne spodyv`zhny`czstvo v Ukrayini (etapy` i osobly`vosti) / L. P. Vovk. – K. : Poshukovo-vy`davny`che agentstvo, Vy`davny`chy`j centr “Prosvita”, 1998. – 179 s.
3. *Vel`min V.* Sektanty` ta molod` / V. Vel`min. – Derzh. Vy`d-vo Ukrayiny`, 1930. – 120 s.

4. *Grushevs'kyj M. S. Z istoriyi religijnoyi dumky` na Ukraini / M. S. Grushevs'kyj. – K. : Osvita, 1992. – 192 s.*
5. *Dragomanov M. Pro bractvo xresty`teliv abo bapty`stiv na Ukraini / M. Dragomanov. – Kolomy`ya, 1893. – 160 s.*
6. *Zakovy`ch M. Pro duxovnist` i osvitu / M. Zakovy`ch // Lyudy`na i svit. – 2001. – Veresen`. – S. 42-44.*
7. *Kravchenko P. A. Protestants`ki ob`yednannya v Ukraini u konteksti social`noyi polity`ky` bil`shovy`kiv (20-30 roky` XX stolittya) / P. A. Kravchenko, R. A. Sitarchuk. – Poltava : ASMI, 2005. – 112 s.*
8. *Lyubashhenko V. Ukrainys`ka Lyuterans`ka Cerkva / V. Lyubashhenko // Religijna panorama. – 2003. – # 2. – S. 66-78.*
9. *Oprya I. Z istoriyi adventy`zmu na Pravoberezhnij Ukraini / Igor Oprya // Lyudy`na i svit. – 2000. – # 10. – S. 34-36.*
10. *Reshetnikov Yu. Oglyad istoriyi Yevangel`s`ko-bapty`sts`kogo bratstva v Ukraini / Yu. Reshetnikov, S. Sannikov. – Odesa : Bogomy`slyie, 2000. – 230 s.*
11. *Yarocz`kyj P. Protestanty`zm v Ukraini: dy`namika zmin / P. Yarocz`kyj // Lyudy`na i svit – 2004. – #7. – S. 3-10.*

Вознюк О. В. Просветительская деятельность общин религиозных меньшинств в Украине во второй половине XIX – начале XX века.

В статье раскрывается начало и условия деятельности протестантского просвещения. Анализируются общественные инициативы религиозных общин, в частности протестантских, направленных на воспитание морально-духовных качеств, содействия распространению национальной светской и духовной культуры.

Ключевые слова: учебные заведения, общественная деятельность, протестантские общины, общественное движение, педагогическая общественность, образовательно-воспитательные инициативы.

Voznyuk O. V. Elucidative activity of communities of religious minorities in Ukraine in the second half of XIX – beginning of XX of century.

Establishment and terms of activity of the protestant enlightening open up in the article. The public initiatives of protestants, sent to education of morally and spiritual internalss, assistance to distribution of national society and spiritual culture, are analysed.

Keywords: educational establishments, public activity, protestant communities, public motion, pedagogical public, educationally-educator initiatives.

УДК 378:53

Воротникова І. П.

**УМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ВІДКРИТОГО ОН-ЛАЙН НАВЧАННЯ
В ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ**

У статті розкрито умови впровадження відкритого он-лайн навчання в післядипломній педагогічній освіті. Впровадження відкритого он-лайн навчання є вимогою часу і сприяє професійному розвитку педагога, змінює традиційні форми і моделі навчання післядипломної педагогічної освіти. Умовами впровадження відкритого он-лайн навчання в післядипломній педагогічній освіті визначено: використання інформаційно-комунікаційних, хмарних, дистанційних, мобільних технологій навчання на основі системного, діяльнісного, акмеологічного, компетентнісного та андрагогічних підходів; ІКТ компетентність науково-педагогічних працівників системи післядипломної педагогічної освіти та педагогів, які беруть участь у он-лайн навчанні; створення відкритого інформаційно-освітнього середовища післядипломної педагогічної освіти, яке наповнюється всіма зацікавленими у професійному розвитку педагога інституціями та особами; використання інституційних і відкритих платформ, програмних рішень і ресурсів для забезпечення он-лайн навчання, використання різних моделей дистанційного та змішаного навчання.

Ключові слова: відкрите навчання, он-лайн навчання, післядипломна педагогічна освіта, професійний розвиток вчителя, ІКТ, дистанційне навчання, андрагогічні принципи.